

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
DERNEĞİ
TÜRKİYE
TEMSİLCİLİĞİ

Bu görüş yazısı, 'Foreign Policy for the 21st Century; Peaceful, Equitable, and Dynamic Turkey' başlıklı proje kapsamında Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği tarafından [Uluslararası İlişkiler Konseyi](#) ve [Global Akademiye](#) sağlanan destek çerçevesinde hazırlanmıştır.

Bu yazıya atıf için: Sinem Akgül Açıkmeşe, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Geleceği" Panorama, Çevrimiçi Yayın, 24 Kasım 2022, <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/11/24/saa/>

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Geleceği

Sinem Akgül Açıkmeşe

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki genelde inişli, nadiren de çıkışlı ilişkilerin temel sorununun güven eksikliği olduğu hem Avrupalı siyasiler ve bürokratlar hem de Türk tarafınca uzun süredir dile getiriliyor. Hafızalarımızı tazelersek, pek çok örnek arasından, 1997’de Orta ve Doğu Avrupa’daki on ülke ve Kıbrıs ile Malta’nın aday ilan edildikleri Lüksemburg Zirvesi’nde Türkiye’ye adaylık statüsünün verilmemesi ile 2016’daki Göç Mutabakatı kapsamında verilen sözlere rağmen AB üyelerinin Suriyeli göçmenlere kapılarını neredeyse tamamen kapatmaları Türkiye tarafından hissedilen güvensizliklere örnek olarak gösterilebilir. Türkiye’nin AB üyelik kriterleri kapsamındaki siyasi reform sürecinden uzaklaşması ve demokratik gerileme içine girmesi ile Ukrayna Savaşı esnasında Rusya’ya yönelik yaptırımlara katılmaması ise AB’nin Türkiye’ye neden güvenmediğinin iki örneği olarak düşünülebilir.

Aradaki güven bunalımı, Türkiye’deki muhalefet partilerinin dış politika yetkililerinin ve akademisyenlerin içinde bulunduğu bir heyetin 25-26 Ekim 2022’de Brüksel’deki AB kurumları yetkilileri ile yaptıkları temaslarda hem AB hem de Türkiye’den katılımcılar tarafından yeniden vurgulandı. Muhalefet temsilcilerinin ana ve neredeyse ortak mesajı, Türkiye’nin seçimlerin ardından yüzünü AB’ye döneceği ve AB üyelik hedefi ile bu hedef için gereken demokratikleşme gündemine dönüşü içeren AB katılım sürecinin önemli olduğu ve bunun karşılıklı güven krizinden kurtulmanın ilk adımı olarak nitelendirebileceğiydi. Bu çerçevede düşünöldüğünde, Türkiye ile AB arasındaki güven sorununun giderilmesi için gereken zihniyet dönüşümünün unsurları şöyle ifade edilebilir:

Öncelikle, Türkiye’de siyasi elit ve toplumsal güçlerin Avrupa Birliği genişleme kriterleri olarak da tanımlanan evrensel değerlere ve AB müktesebatına uyum sağlamanın kendilerinin tercihi ve toplumun genel iyiliği için olduğunu, AB’den Türkiye’nin reform gündemine dönüşü konusunda mucizeler beklememesi gerektiğini anlamaları elzemdir. AB demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi temel değerlere aday ülkelerin uyumu konusunda teşvik edici bir süreç yürütse de esas olan aday ülkenin başta siyasi koşullar olmak üzere üyelik kriterlerini yerine getirmeye dair niyetidir. Türkiye uzunca bir süredir bu niyet eksikliği nedeniyle AB kurumlarınca eleştirilmektedir. Nitekim, AB Komisyonu’nun 12 Ekim 2022’de açıkladığı 2022 yılı Türkiye Raporu’nda da Türkiye’nin reform sürecindeki negatif eğiliminin değişmediği ve demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel haklar ve yargı bağımsızlığı alanlarında gerilemenin devam ettiği vurgulanmıştır. Türkiye, temel hak ve özgürlükleri teminat altına alan demokratik hukuk devleti gereklerini yerine getirdikçe, bu güven krizinin çözümüne katkıda bulunan taraf olarak samimiyetini gösterecektir.

Öte yandan, Avrupa Birliği de değer ve kurallara dayandığını iddia ettiği normatif genişleme politikasını, ana hedefinin Roma Antlaşması’ndan bu yana Avrupa “halklarının” birliğini kurmak olduğunu unutmadan uygulamalı ve bu doğrultuda Türkiye’de halkın AB hedefine inancına ve AB sürecine dair beklentilerine kulak vermelidir. Ekim 2022’de Global Akademi tarafından açıklanan “Türkiye’de Avrupa ve Avrupa Birliği Algısı” araştırması sonuçlarına

göre Türk halkının %75,9'u Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemektedir. Bu desteğin nedenleri sorulduğunda, halkın ana beklentileri arasında insan haklarının gelişmesi (%65,6), daha demokratik bir ülke olunması (%48,6), yaşam standartlarının yükselmesi (%54,3) ile ülkenin refah ve ekonomik gelişmişliğinin artması (%38,7) üst sıralarda göze çarpmaktadır. Söz konusu araştırmada sorulan başka bir soruya verilen cevaplardan da Türkiye'de kamuoyunun belirgin bir şekilde demokrasi ve özgürlük (%41,4) ile yüksek refah ve ekonomik gelişmişlik (%21,2) unsurlarını AB ile özdeşleştirdiği sonucuna ulaşıyor. Dolayısıyla, diğer kamuoyu araştırmaları verileriyle de desteklendiği üzere, Türkiye halkının yıllar içinde kemikleşen AB üyeliğine dair beklentileri AB nezdindeki siyasetçiler ve bürokratlar tarafından hassasiyetle dikkate alınmalı, Birliğin Türkiye'ye yönelik politikalarında Türk halkının çoğunluğunun talepleri yerine siyasi kaygılara öncelik verildiğinde güven bunalımının arttığı hatırdta tutulmalıdır.

Avrupa Birliği dış ve güvenlik politikasının temelini oluşturan "dayanışma" prensibini uygulayış biçimlerini gözden geçirmeli, Yunanistan ve Kıbrıs ile sınır meseleleri ve deniz yetki alanları bağlamında dayanışırken, Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını zedelememelidir. Bir başka deyişle, AB Antlaşması'nda belirtildiği üzere, AB uluslararası meselelerde üyeleri arasında siyasi dayanışmayı geliştirirken (Madde 24) ve bu doğrultuda örneğin Yunanistan ve Kıbrıs'ın münferit dış politika sorunlarını kendisine ithal ederken, AB'nin "eşitlik" ve "hakkaniyet" prensiplerini görmezlikten gelmesi inandırıcılığını çok azaltmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen ziyaret kapsamında görüşülen AB kurumlarındaki yetkililerin Türkiye ile ilgili kurdukları cümlelerde, üyeler arasındaki dayanışma mekanizmasının önemini ısrarla vurgulamaları, Yunanistan ve Kıbrıs ile dayanışmanın AB için ne kadar elzem olduğunu gözler önüne sermiştir. Dolayısıyla, Avrupa Birliği'nin özellikle Türk-Yunan sınır sorunları ve Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları meselesinde Yunanistan ve Kıbrıs ile dayanışma ilkesi ışığında hareket ederken, Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını dikkate almayarak güven bunalımını daha da derinleştirdiğini kavrayabilmesi gerekmektedir.

Avrupa Birliği ayrıca, Türkiye ile ilişkilerini Türk-Yunan sınır sorunları ve Kıbrıs meselesinin çözümüne hapsedmemeli, bu sorunların AB nezdinde veya arabuluculuğunda değil, ikili ya da çok taraflı müzakere masalarında ele alınması gerektiğini kabullenmelidir. Yunanistan (1981) ve Kıbrıs'ın (2004) AB'ye üyelik müzakerelerinde ve ardından da üyeliğe alınmalarında sınır sorunları veya Kıbrıs meselesinin çözümünün süreci belirleyen unsurlar olarak düşünülmediği hatırdta tutulmalı ve bu bağlamda tutarsız bir genişleme politikası izlenmemelidir. Türk-Yunan sorunları iki taraflı müzakere süreçleri, Kıbrıs sorunu adadaki iki toplumun karşılıklı diyalogları, Doğu Akdeniz'deki yetki sorunları da ancak çok taraflı platformlarda barışçıl ve hakkaniyetli bir şekilde çözüme kavuşturulabilir. AB bu meselelerin çözümünü sadece Yunanistan ve Kıbrıs'ın çıkarlarını gözeterek, tek taraflı olarak Türkiye'ye dayatmaya çalıştığında güvensizlik sarmalının daha da içinden çıkılmaz hale dönüşeceği aşıkardır.

Türkiye ise, dış ve güvenlik politikaları söz konusu olduğunda, ulusal çıkarlarına aykırılık teşkil edebilecek istisnai haller dışında, Avrupalı müttefiklerinin politikaları ile uyumlu hareket

etmelidir. AB Komisyonu'nun 2022 Türkiye Raporu uyarınca, Türkiye'nin AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası müktesebatına uyumu 2021'deki %11 oranından, 2022'de %7'ye düşmüştür. Aynı raporda, Türkiye'nin AB ortak tutum ve ortak eylemlerinden bağımsız şekilde yürüttüğü tek taraflı dış politikası eleştirilmiş, özellikle Rusya ile yapılan S400 anlaşmasına, Rusya'ya yönelik yaptırımlara Türkiye'nin katılmamasına, BM'nin Libya'ya yönelik silah ambargosunun uygulanmasını etkileyecek biçimde AB'nin IRINI Operasyonu'na destek vermemesine dikkat çekilmiştir. Türkiye'nin güçlü bir NATO müttefiki olduğu, AB ile NATO'nun mevcut durumda 21 ortak üyesinin bulunduğu ve bu ortak üyelerin genel itibarıyla uyumlu dış ve güvenlik politikaları izledikleri düşünüldüğünde, bir aday ülke olarak Türkiye'nin -ulusal çıkarlarının yarattığı istisnai haller dışında- dış politika ve güvenlik alanlarında AB ile işbirliği yapması gereklidir.

AB, Türkiye ile işbirliği yapılabilecek teknik alanları siyasi koşulluluk bağlamından çıkarmalı, genişleme sürecinde "teknik alanlarda teknik kriterlerin" işletilmesi prensibi ile hareket etmeli, Avrupa bütünleşmesinin düşünsel çerçevesi olan işlevselciliğin Türkiye özelinde bu kadar kısıtlı ve çekinceli uygulanması anlayışına son vermelidir. Bu kapsamda, AB'nin Haziran 2021'deki Zirvesi'ndeki hedef doğrultusunda Türkiye'ye yönelik olarak Gümrük Birliği'nin modernizasyonunun gerçekleştirilmesi, Türkiye'nin savunma sanayi alanında AB'ye önemli katkılar sağlayacağı düşünülen PESCO projelerine ABD ve Kanada gibi üçüncü ülke olarak dahil edilmesi, Avrupa Savunma Fonu kapsamına Türkiye'nin de alınması gibi konularda istisnai şartlar koşulmamalıdır. Bu alanlarda işbirliğinin sadece Türkiye'nin değil AB'nin de lehine bir durum yarattığı ve teknik alanlardaki eşgüdümün engellenmesinin güven krizini beslediği akılda tutulmalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin ve AB'nin birbirlerine karşı samimi olduklarını gösterebilmeleri için bir zihniyet dönüşümüne ihtiyaç duyulduğu açıktır. Yukarıda ana hatlarıyla özetlenen bu dönüşüm gerçekleşmeden, katılım sürecine sadece kâğıt üzerinde göstermelik olarak değil, gerçek anlamıyla ve amacıyla dönülmesi mümkün olmayacaktır. Bu çerçevede muhalefet partilerinin dış politika kurmaylarının Brüksel'de verdikleri demokratikleşme ve AB hedefine dönüşe dair mesajlar umutları yeşertecek bir ön adım olarak kabul edilebilir.

Prof. Dr. Sinem Akgül Açıkmeşe, Kadir Has Üniversitesi

Prof. Dr. Sinem Akgül Açıkmeşe, Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2011'den bu yana öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olduktan sonra, yüksek lisans derecelerini Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları-Uluslararası İlişkiler programından ve Jean Monnet bursiyeri olarak London School of Economics'ten Avrupa Çalışmaları alanında aldı. TÜBA bursiyeri olarak Ankara Üniversitesi'nin Avrupa Birliği-Uluslararası İlişkiler programından doktora derecesine hak kazandı (2008). London School of Economics'te misafir doktora öğrencisi, University of California-

San Diego’da ve Stellenbosch Üniversitesi’nde misafir araştırmacı, Harvard Üniversitesi’nde misafir öğretim üyesi (2017) olarak bulundu. Prof. Dr. Açıkmeşe, International Studies Association’ın (ISA) Yönetim Konseyi üyesi (2018-2020), UİK Derneği’nin Yönetim Kurulu Üyesi ve Genel Sekreteri, European Review of International Studies dergisinin alan editörüdür. AB’nin Erasmus+, Marie Curie ve Jean Monnet programları kapsamında araştırma projeleri yürüten ve uluslararası-ulusal bilimsel dergiler ile kitaplarda makaleleri yayınlanan Prof. Açıkmeşe’nin akademik ilgi alanları arasında Güvenlik Çalışmaları, Avrupa bütünleşmesi ve güvenliği ile AB-Türkiye ilişkileri bulunmaktadır. Prof. Açıkmeşe, Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümü bünyesinde, “Avrupa Birliği’nde Hibrit Tehditler” konusunda Avrupa Komisyonu Jean Monnet Kürsüsü projesini yürütmektedir.